

KAKO JE IZ KOROMAČA (KOMORAČA) NASTAL KOMARČEK?

Rastlinsko ime za Foeniculum vulgare je na Slovenskem že v slovarjih 17. stol. izpričani koromač oz. komorač, toda v botanični stroki in v SSKJ je brez potrebe prodrla Tuškova tvorjenka komarček iz l. 1862.

Botanical name for Foeniculum vulgare has been listed in the dictionaries in Slovenia since 17th century, the so-called koromač or komorač, but Tušek's neologism from the year 1862 has unnecessarily prevailed in the botanical sphere and the Dictionary of the Slovene Literary Language.

V našem jezikoslovju je zaslediti tezo, da se v slovenski knjižni jezik (SKJ) ne more prebiti nobena beseda iz obrobni slovenskih pokrajin, če ni znana in živa v osrednjem slovenskem prostoru oz. na ozemlju nekdanje Kranjske. Za primer se navaja beseda *solzica*, ki da se kljub Prežihju ni mogla uveljaviti v SKJ, ker je v osrednji Sloveniji pač ne poznajo. In to da je povsem sprejemljivo in logično, ker so Kranjci pač dali Slovencem knjižni jezik in lahko zato diktirajo normo. Toda če to v veliki meri velja za področje glasoslovja, nikakor ne velja samodejno tudi za besedišče. Kot primer nekoristnosti teze o kranjskem "filtru" si oglejmo usodo besede *komarček* v pomenu rastlinskega imena za "Foeniculum vulgare".

Koromač (*Foeniculum vulgare*) je rastlina, ki je prvotno (negojena) rasla le v toplejšem sredozemskem okolju in so jo v osrednji Sloveniji spoznali pozneje, ime pa prevzeli. Kranjsko-nemško-latinska botanična nomenklatura, Breckerfeldov rokopis iz l. 1793 (Franc Anton Breckerfeld, 1740-1806), ki ga hranijo v ARS, ne pozna besede *komarček*, pač pa *koromač*. Koromač poznata tudi Vorenčev in Hipolitov slovar s konca 17. in začetka 18. stol. To dokazuje, da je *koromač* že bil sprejet v kranjščino. Tudi Cigaletov veliki nemško-slovenski slovar iz 1860, ki se je v precejšnji meri naslanjal na Vodnikov rokopisni Slovenski besednjak iz l. 1811, *komarčka* še ne omenja, za nemški *Fenchel* navaja ustreznike *koprec*, *sladki janež*, *koper*, *komorač*. *Komarčka* prvič zasledimo v Slovenskem Glasniku 1862, v prispevku Ivana Tuška *Naj bolj potrebne stvari iz botaniške terminologije*, na str. 168: navadni komarček ali koprec (*Foeniculum vulgare*). Tušek, tedaj učitelj na višji realki v Zagrebu, je objavo pospremil z besedami: "...zato pa prosim vsacega, kdor bo to od meno sestavljeno terminologijo bral, naj pošlje svoje opazke in popravke "Glasniku" ali pa neposredno meni." Ker očitno ni bilo ugovorov, je enake rešitve uporabil tudi v prevodu knjige *Rastlinstvo* A. Pokornega, učbeniku za nižje razrede gimnazije, ki je izšel l. 1864. Kot vse kaže,

gre za papirnati prevod ene od hrvaških variant: komarač, komarac > komarček. Iznajdba "primernejšega" termina za dozdevno hrvaško poimevanje sodi torej v čas intenzivnega ustvarjanja slovenskega strokovnega izrazja. Hrvaška različica *komarac* nima seveda, razen v pisni obliki, nič skupnega s hrvaško besedo *komarac* v pomenu "majhen komar", zato sklepam, da jo je Tušek napravil v naglici in brez premisleka. Toda *komarček* je odtlej že začel svoj pohod, ki ga je pripeljal med zmagovalce, kar dokazuje tudi SSKJ II. V Bezlajevem etimološkem slovarju v geselskem članku *komorač* izvemo še za zapis iz Alasijevega slovarja iz l. 1607 'coromach', in še, da so si že 1819 besedo *komorač* iz slovenščine izposodili tudi Čehi (več o tem še v Machkovem češkem etimološkem slovarju 1957 oz. 1971). Beseda je sicer po izvoru verjetno predindoevropska.

Pleteršnik v svojem slovarju iz l. 1894 podiztočnico *komarček* z enačajem (ki mu pomeni toliko kot "glej") usmerja k besedi *komorač*, izpisal pa jo je iz Janežičevega nemško-slovenskega žepnega slovarja, 2. izd. 1867 in Tuškovega prevoda A. Pokornega Prirodopisa rastlinstva, 2. izd. 1872. Čisto drugače je pri *komoraču*. Tu navaja nemški prevod der Fenchel (foenicullum officinale), izraz pa je našel v Cigaletovem velikem nemško-slovenskem slovarju 1860, že omenjenem Janežiču in v Cafovem slovarskem gradivu, medtem ko je reklo *Jej, jej komorač, da te ne pikne pisan kač* povzel po Erjavcu, ki je besedo našel na Dolenjem Krasu in jo objavil v LMS v svojih zbirkah narečnega besedišča pod skupnim naslovom Iz potne torbe. Pod iztočnico *komoračev* navaja Plet. še zvezo komoračevo seme, s Krasa (spet Erjavec) ima še iztočnico *komoračevlje*, od Cigaleta pa še iztočnici *komoračnica* in pa *komoračnik* (v istih pomenih kot v SP 1962). Pleteršnik ima še iztočnico *koromač*, ki jo spet z enačajem razlaga kot *komorač*, izpisana pa je iz Alasijevega in enega od prepisov Kastelčevega slovarja 17. stol. ter iz Štrekljeve razprave o goriškem narečju na srednjem Krasu. Iz Štreklja je izpisal še iztočnico *koromačevlje*, iz Erjavca pa *koromačnico* (zapisano v Rihemberku, današnjem Braniku). Za Pleteršnika je norma torej *komorač*.

Slovenski pravopis 1962 navaja tako *komorač* kot (z metatezo nastali) *koromač* in ju razlaga kot 'sladki janež', pri obeh iztočnicah pa navaja še izpeljanke, ki tako tvorijo celo besedno družino, npr. *koromačevje* 'zel', *koromačnica* 'goba', *komoračevje*, *komoračnica* 'janeževa voda', *komoračnik* 'janeževo vino'. *Komarček* je v SP 1962 sicer omenjen v okviru iztočnice *komar*, vendar neobstoj izpeljank razločno kaže na pozen nastanek te besede.

Listkovno gradivo kartoteke za SSKJ (ki je omejeno skoraj izključno na čas po izidu Pleteršnikovega slovarja 1895) kaže, da je *komarček* v

strokovni, poljudni in učbeniški literaturi nekoliko bolj razširjen kot *koromač*, v leposlovju pa je kot edina varianta izpričan *koromač* (pri Tržačanih A. Rebuli in B. Pahorju ter pri Ajdovcu D. Lokarju). Po zaslugi SSKJ je *komarček* postal knjižna norma, živi obliki *koromač* in *komorač* pa narečni besedi.

V botanični stroki slovensko izrazje ni poenoteno in živa ljudska imena niso zbrana v celoti, zato v strokovnem in znanstvenem tisku pisci raje operirajo z latinskimi izrazi, v poljudnoznanstvenem pa slovenskim izrazom dodajajo latinske. Na tolikšen prodor komarčka v strokovni oz. poljudni botanični literaturi je bržkone vplivalo (zgrešeno) mnenje, da je komarček pristno slovensko poimenovanje, zato botanikov očitno ni mogel prepričati niti preiščljeno sestavljeni Pleteršnikov slovar. Mala flora Slovenije (A. Martinčič, F. Sušnik, 1. izd. 1969, 2. izd. 1984) in nanjo oprti Register flore Slovenije (D. Trpin, B. Vreš, 1995) so v stroki praktično potrdili docela ponesrečeno tvorjenko *komarček* in tako pripomogli k izrinjenju še enega domačega, ljudskega poimenovanja.

Neproduktivna se zdi zato teza, po kateri je vse, kar si izmisli ali v rabi pregnete Kranjec, za normo slovenskega knjižnega jezika odločilnejše kot tisto, kar se govori in piše v kaki nekranjski slovenski pokrajini, četudi gre za razumnika, npr. pisatelja.

Резюме

Koromač или *komorač* (Foeniculum) является средиземноморским растением, используемым в лечебных, кулинарных или декоративных целях. В словенской специальной и научно-популярной литературе с 1862 г. наряду с *koromačem* стало появляться еще неудавшееся образование Ивана Тушека *komarček*. Словарь словенского литературного языка (т. 2, 1975) как раз это слово поднял до литературной нормы, а живые народные слова *koromač* или *komorač*, известные в приморской области Словении и в Белой Крайне, он понизил до диалектной категории, хотя словарь Плетершника отдает предпочтение *komoraču*, а Орфографический словарь 1962 г. *komoraču* и *koromaču*.